KÖNYVESHÁZ

Az Andrássyak szerelmei

Kalandos sorsú emlékirat után fiktív levélregény építi tovább a kultuszt

Széchi Noémi

Neki bizonyára csak megszületni volt nehéz – ezt szokták mondani azon szerencsésekre, akiket a kellemes külső mellett jó észbeli képességekkel és elbűvölő természettel áldott meg a teremtő. Ilyen volt *Andrássy Gyula* gróf, aki egyszersmind címet és vagyont is mondhatott magáénak világra jöttekor. Ezenfelül élt is sors adta előnyeivel a politikai siker érdekében. Kevesen tudták kivonni magukat a varázsa alól.

Az „öreg Andrássy" (1823–1890) tehát időben született és időben halt meg. Úgy vett részt a szabadságharcban, hogy a megtorlást megúszta, viszont az akasztásra ítélt szabadságharcos glóriájával tehette a szépet a szebbik nemnek az 1850-es évek elején Párizsában. *Kendeffy Katinka* személyében művelt, szép, gazdag és jó családból származó nőt vett el, akitől jól sikerült gyermekei születtek, és még a maga korában a világ egyik legszebb asszonyának tartott Erzsébet osztrák császárné meghódítását is neki tulajdonította a személyét övező legendárium.

Akár egy tündérmese! Noha az életrajzi részletekben valamelyest elmerülők jól tudják, a kiegyezés után a miniszterelnökségig emelkedő Andrássy – ahogyan a könnyű életű szépfiúk általában – a nőkkel szemben egyszerre volt csalfa férj, hazug szerető és ravasz manipulátor. Ez azonban semmiben sem befolyásolta azt, hogy az ő fénye sugározza be a családot, unokáit is az teszi még érdekesebbé az utókor szemében, hogy az ő leszármazottai – persze azon sajátos tény mellett, hogy ők viszont a lehető legszerencsétlenebb korszakban születtek grófnőnek.

A leghíresebb – családja és férje politikai ellenfelei számára inkább: leghírhedtebb – Andrássy lány, Katinka, a vörös grófnő emlékiratai először 1985-ben jelentek meg az Európa Könyvkiadónál. Katinka a férje révén csak még érdekfeszítőbb alak lett, hiszen *Károlyi Mihály* enyhén szólva is ellentmondásosan megítélt politikus, épp ezért halála után hatvan évvel, a legutóbbi időkben is el tudott veszíteni egy őt ábrázoló szobrot és egy róla elnevezett utcát.

Katinka (családi becenevén Katus) volt a harmadik a születési sorban Klára (Kája) előtt, Ilona (Iloncsi), majd Borbála (Boj) után. Utóbbinak a rendszerváltás után közvetlenül, 1990-ben jelent meg a kitelepítési és az 1956-os naplója a Gondolat Kiadó gondozásában. Éppen a családi levelek elégetésével kezdődik: „Befűtöttem három kályhába, és nekiláttam a nagy pusztításnak. Nem mertem belenézni az iratokba, nehogy elkezdjek válogatni, latolgatni, emlékeimben elmélyülni. Csak az tudhatja, mit éreztem ezen az éjszakán, aki ismer engem és azt a babonás tiszteletemet, amit emberek kézírásával, papírra vetett gondolataival szemben érzek. Ez anyámtól örökölt vonás, aki gyermekkora óta megtartott minden levelet, amit szüleitől és hat testvérétől kapott. Összes naplóit, sőt 1830 óta nagyszüleim egész levelezését. Egy részük először 1919-ben Tiszadobon, majd 1945-ben a János-hegyi »Istenszem« villában elpusztult. Ami megmaradt, az itt volt nálam a Kuruclesi úton."

Micsoda gyásznapja volt ez magyar (nő)történetírásnak: 1951. május 21. A jó Borbála valami okosabbat is tehetett volna felmenői leveleivel. Mondjuk befalazva ugyanúgy kivárhattak volna egy megértőbb kort, mint Ilona naplója és egyéb papírjai.

Andrássy Ilona első világháború alatt keletkezett személyes feljegyzéseinek a gyűjteménye, a 2014 novemberében megjelent Mindennek vége a maga műfajában az elmúlt év egyik könyvsikere lett, egyszerre izgalmas olvasmány a történelembe ágyazott romantikára éhező olvasóknak és a kor iránt érdeklődő történészeknek – noha az utóbbiak hiányolták a szövegkiadást teljessé tevő jegyzeteket. *Kovács Lajos* muzeológus érdeme így is hatalmas a páratlan kordokumentum kiemelésében, hiszen jobbára csupán a levéltárosok és muzeológusok tudnak a vidéki és fővárosi közgyűjteményekben kiadatlanul kallódó érdekes forrásokról. Az időről időre megcsillanó kincsek arról tanúskodnak: nincs még kimerítve minden tartalék, csak a feldolgozás malmai őrölnek lassan.

Kovács Lajost a szövegközlésnél ambiciózusabb vállalkozásra sarkallta a siker. A könyvhétre megjelent Drága szerelmem… arra tesz kísérletet, hogy publikált és publikálatlan levéltári anyagokat összevegyítve mesélje el a négy Andrássy lány történetét, s mivel a családregény még így is töredékes maradt, a muzeológus szánta rá magát, hogy a lányok bőrébe bújik, kezébe veszi tollukat, és elmeséli a hiányzó történetelemeket.

Ez már a különféle indíttatású olvasókat jobban megosztó szöveget eredményezett, hiszen Andrássy Ilona irathagyatéka, valamint Ilona és Borbála Katinkához írott levelei képezik a kitöltendő vázat, ám az első világháború és az 1960-as évek között hatalmas hiányok tátonganak. Az olvasónak el kell fogadnia a könyv által felállított sajátos szabályokat.

A cselekményszálat az előző kötetben az első férj, *Esterházy Pál* halálakor, majd Andrássy Ilona és *Cziráky József* 1917-ben kötött házasságakor ejtettük el. Az események felpörögnek: Iloncsi végre teherbe esik, Károlyi sógor hatalomra tör, és a teljes rokonság, valamint a fél ország ellenszenvét vívja ki, jönnek a Lenin-fiúk, az intelligens arcú, ám kegyetlen *Szamuely* vallatja a várandós Ilonkát… Most lesz tényleg mindennek vége, annak ellenére is, hogy *Horthy* bevonul, és a kő alól lassacskán a grófok is előmerészkedhetnek.

A nagyapjuk még politikai bonvivánként tette a dolgát, fiai, Tivadar és az ifjabb Gyula ugyanazon a gyönyörű asszonyon, *Zichy Eleonórán* osztoztak, a lányok, Iloncsi, Boj, Katus és Kája már az arisztokrácia számára hanyatló világban élik meg az ármányt és szerelmet. Akármilyen szorgosan égette Boj 1951-ben, a kitelepítés előtt a családi leveleket, maradt éppen elég, ami kijelöli a család helyét a történelmi emlékezetben. Olyan, mintha az Andrássyak váltak volna a romantikafelelősökké. Kovács Lajos nem pusztán ápolójává, de alakítójává lett ennek a kultusznak.

(Kovács Lajos: Drága szerelmem… – Andrássy Ilona grófnő levelei. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2015. Ára: 3890 forint)

Neotonék álomvilága

Szekeres Nóra

Izgalmas időutazás részese lehet, aki kézbe veszi *Benedek Szabolcs* legújabb, a nyolcvanas évek közepének hangulatát és környezetét megidéző regényét. Az 1985-ben játszódó történet a szerző alteregójának is tekinthető felnőtt férfi visszaemlékezése, aki harminc év elteltével, ellátogatván gyermekkorának színterére, úgy dönt, hogy rég elfeledett, szándékosan a tudat legmélyére ásott eseményeknek ered a nyomukba. A kvarcóra hét dallamának hangnemét hol a stilizált gyereknyelv, hol a felnőtt férfinak a jelenből közbeiktatott megjegyzései alakítják, többségükben jól eltalálva a megcélzott stílust és kifejezésmódot.

Amikor a főszereplő, a tizenkét éves Tóth Bence közvetetten tanúja lesz egy felkavaró eseménynek, öntevékeny nyomozásba kezd a kisvárosban sorozatosan bekövetkező rejtélyes halálesetek ügyében. Ami kezdetben gyermeki kíváncsiságból fakadó izgalmas kalandnak ígérkezik, hirtelen komolyra fordul, amikor a helyi rendőr százados megbízza, hogy tartsa nyitva a szemét, és számoljon be neki mindenről, amit az osztálytársaitól, a tanáraitól és a szüleitől hall. Az így tudtán kívül ügynöknek beszervezett Bence fontosságának hamis tudatában drámaiságában is mosolyra késztető igyekezettel próbál megfelelni az elvárásoknak, miközben egyéb rémisztő ügyek hálójába keveredik.

A regény nagy erőssége az enyhülő-halódó, ám még a mindennapok legszemélyesebb területeire is behatoló „fejlett szocializmus" érzékletes, kézzelfogható megidézése, a Kádár-Magyarország hangulatának nosztalgiát sem nélkülöző felelevenítése. A történet egy felnőtt tolmácsolásában, de egy gyermek szemével láttatott világ sajátos nézőpontból megfestett korrajza, amelynek hangulatát a Neoton Família slágerei, az áhított Videoton magnó, a balatoni SZOT-üdülések, a nagy becsben tartott Zsigulik és az Új magyar lexikon sötétkék kötetei teszik hamisítatlanul eredetivé. A panelhétköznapok egyhangúságának áthatolhatatlannak tűnő szürkeségét megtörő balesetek mindinkább bűncselekmények benyomását keltik, és az egyre szövevényesebbé váló eseménysorozatban sátánista összeesküvések és túlvilági alakok is feltűnnek.

Ha az olvasó megbarátkozik az ifjúsági regény álarcát magára öltő, szocreál díszletek közé helyezett, okkultista krimi furcsa és rendhagyó egyvelegével, élvezetes olvasmányban lesz része.

(Benedek Szabolcs: A kvarcóra hét dallama. Libri, Budapest, 2015. Ára: 3990 forint)

„Erjedésnek indulok"

N. Tóth Ida

„A nagy világon e kívűl / Nincsen számodra hely". Mit kezdünk a XXI. században e verssorok üzenetével? – teszi fel a kérdést a Honvágy című gyűjtemény szerkesztője, *Szávai Ilona.* A kötetben amerikás magyarok leszármazottai, Trianon vesztesei, '56-os emigránsok, a jobb élet reményében nyugatra szakadt honfitársaink vallanak a haza utáni sóvárgás érzéséről. A honvágy „visszakívánkozás a szülőföldre, mely oly heves alakot ölthet, hogy valóságos súlyos lelki bajjá fajul (melankólia), a testet is megtámadja, és egyes esetekben halállal is végződik" – figyelmeztet a Pallas-nagylexikon. A kötet szerzői talán nincsenek ekkora veszélyben. Többségük beéri a nosztalgia kifejezéssel, „helyvágyról" beszél, miközben sok apró érzéki emlék, tárgy és főleg – *Proust* után szabadon – az elmúlt idő után sóvárog… Mi tehát ez a sajgás? *Hunyady Sándor* így vall róla: „Csak pár hete vagyok Párizsban, istenien érzem magam, és mégis betege lettem a honvágynak. Lehet, hogy vannak egyszerű összetételű emberek, akik olyan könnyen szállíthatók, mint a besózott disznóhús. Én gyönge vagyok, romlandó anyag, erjedésnek indulok egy szórakoztató kirándulás tizennegyedik napján…" *Ferdinandy György* bölcsen állítja, a honvágy csak azt gyötri igazán, aki tudja, mi az otthon. Annak emlékezetében megelevenedik hely, idő és kapcsolat. A hely, ahol fontos a jelenléte, ahol számon tartják és számítanak rá. Az otthonosság beágyazottságot jelent a jelenbe, ismerős helyzeteket, kölcsönös, örömteli viszonyokat, átlátható szabályokat, élhető körülményeket. Ahogy *Szvetelszky Zsuzsanna* fogalmaz: „A honvágy nekem kapcsolat-vágy, családi szlengünkben gyökérkezelésnek neveztük a gyakori hazautakat." Az otthonosság érzése kötődés a múlthoz, egyben kapcsolódás a jövőhöz: a remény, hogy helyem és szerepem lesz benne. Mégsem köt egy helyhez, aminek legfőbb oka, hogy önmagunkban hordozzuk. Amikor otthon vagyunk önmagunknál, és egyfajta figyelemmel, együttérzéssel tekintünk vágyainkra, az élet lehet kedvünkre való. Erre is van irodalmi előképünk: „Szóla Hunor: itt maradjunk! / Tanyát verjünk; itthon vagyunk: / Selyem a fű, édes a víz, / Fa-odúból csöpög a méz." A honvágyat táplálhatják eltéphetetlen kötelékeink és a tartozás érzése, lehetőségünk van ugyanakkor a jelenben élni, és a múltbeli örökséget a jövőkép kidolgozására fordítani azzal a hűséggel, hogy amit kaptam, azt továbbadom.

(Honvágy – Vallomások. Szerk.: Szávai Ilona. Pont Kiadó, Budapest, 2015. Ára: 2142 forint)

Sikertörténet kudarcokkal

Szathmáry István

Tanulmánykötetek ritkán szólnak a szélesebb közönségnek, de hazánk háború utáni, egész társadalmat felforgató erőltetett iparosítása, majd annak felszámolása olyan történet, amelynek tudományos igényű megközelítése számot tarthat az általános érdeklődésre. Erről a témáról eddig is születtek tanulmányok, de azok az egész országra terjedő figyelmük miatt kisebb teret tudtak szentelni a részleteknek. Ezt a hiányt pótolja most *Sebők Balázs* könyve.

A kötet azt a Jász-Nagykun-Szolnok megyében 1950 és 1970 között lezajlott erőltetett modernizációs kísérletet mutatja be, amely egy mezőgazdasági adottságú területen ugyan számos család megélhetését nyújtó nagyüzemek sorát hozta létre, de a tanyavilág jelentős részének felszámolása mellett a hagyományos közösségeket is szétzilálta. Munkaerő-szükségletét ugyanis az erőszakkal átszervezett mezőgazdaságból, illetve a nők tömeges méretű termelőmunkába állításából fedezték. Emellett a szovjet mintára épülő elképzelések sem a megye meglévő, mezőgazdasági háttérre épülő iparát, sem nyersanyaghiányát nem vették figyelembe, és a reális veszélynek tekintett világháborúra készülő politikai vezetés a programot a hadiipari igényeknek is alárendelte. Nem véletlenül állt még a privatizációkor is a tüzérségilőszerhüvely-gyártó gépsor a jászberényi hűtőgépgyárban, hiszen a létesítményt eredetileg ilyen termékek gyártására építették. Ettől függetlenül a korszakban létrehozott cégek között akadtak olyan nemzetközi sikereket elérő létesítmények, melyek rendszerváltás utáni elkötyavetyélése máig megmagyarázhatatlan. Az is tény, hogy negatív hatásai mellett az erőltetett iparosítás kora sokak számára olyan, mára már jórészt elveszett életszínvonal-emelkedést is hozott, ami miatt jelenleg is él iránta a nosztalgia.

A kötet úttörő munka a maga nemében, mivel hasonló megyei áttekintés még nem látott napvilágot. Emellett nemcsak a szakemberek, a történelem iránt érdeklődők forgathatják érdeklődéssel, de azoknak is érdekes olvasmány lehet, éljenek bárhol az országban, akiknek családja annak idején ezekben a gyárakban, üzemekben találta meg biztos kenyerét.

(Sebők Balázs: Szolnok megye szocialista iparosítása [1950–1970]. A Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára, Szolnok, 2015. Ára: 2000 forint)

A költészet ígérete

R. Kiss Kornélia

Nem én írtam a hiszekegyet, de én mondtam el a legszebben – ezt a két sort olvashatjuk *Laboda Róbert* vékonyka első kötetének hátulján. Úgy hangzik, mint egy slam poetry szöveg szellemes lezárása vagy erős felütése. Talán az is. A fiatal felvidéki szerző elsősorban slammerként volt eddig ismert, és mivel nagyon népszerű lett, az Athenaeum Kiadó vállalta a verseskötetét. A szövegek egy részével kapcsolatban alapos gyanúnk támad: slam poetry szöveg lehetett lány korában, néha pedig teljesen biztosak lehetünk ebben. Például az Üzenet című versnél: „… nyelvemre lakatolt alkotmányellenes tájszólásom / és van egy függőben lévő állampolgárságom" – színpadon nyilván hatásosabb ez a (remélhetőleg) szándékosan suta rím és a nyelvre lakatolt tájszólás kissé zavaros képe, mint papíron. Az Üzenetben a slam nyelvén nagyjából el is helyezi magát a világban a lírai alany. A Tátrában magyarozzák, a Balatonnál szlovákozzák, a politikával kapcsolatban pedig már irodalomba is illő találékonysággal jegyzi meg, hogy „hála az égnek már annyira elfeküdték a nyakam, / hogy igazán nem tudok sem jobbra, sem balra nézni, / csak úgy ferdén, előre". A kötetben sajnos csak időnként kaphatunk el ilyen emelkedettebb pillanatokat. Egy példa: „… ahol én lakom / ott tetszhalottként lehetsz holtversenyben örök második / ahol én lakom / ott a többség mindig / ellened álmodik / ahol én lakom / ott maradhatsz még elvétett állomás / egy sín nélküli vonaton / ahol én lakom / ott egy határvonallal eltakart lábnyom lett / az otthonom" – írja például a Lábnyom című versben. Hiába érezzük meg a fenti sorokban is a költészet ígéretét, ettől még az állomás nem a vonaton van, legfeljebb egy (vasút)vonalon lehet. Gyakoriak a hasonló képzavarok a kötetben, és ezalatt nem a szokatlan képzettársításokat értjük, amelyek egyébként nemegyszer szintén öncélúvá válnak. Gyakran érezzük a kötet olvasásakor, hogy korai volt Laboda Róbert első kötetét megjelentetni, nincs még készen kötetként, és az egyes versek sem mindig. De azt is érezzük, hogy költőként is van tehetsége, és – főleg a kisebbségi magyar létről – érvényes, pátoszmentes mondanivalója is. És mivel a slam poetry felől érkezett, amely dinamikus műfaj, gyorsan reagál a társadalmi jelenségekre. Bízhatunk benne, hogy néhány éven belül lesz egy széles körben ismert, a felvidéki lét valóságát versben is lekövető fiatal költőnk.

(Laboda Róbert: Túlzások. Athenaeum Kiadó, Budapest, 2015. Ára: 990 forint)